

Sammanfattning och övergripande slutsatser

Ett barnrättsperspektiv på barn- och ungdomsidrotten

Sedan 2009 är det inskrivet i regeringens förordning om statsbidrag till idrottsverksamhet (SFS 1999:1177) att bidraget ska stödja verksamhet ”som bedrivs ur ett barnrättsperspektiv”. Med denna formulering markeras principen att statligt understödd barn- och ungdomsidrott ska vara förenlig med FN:s konvention om barnets rättigheter, ”barnkonventionen”.

Barnkonventionen definierar barns universella rättigheter. Konventionen täcker såväl barnets rätt till skydd mot utnyttjande, övergrepp och diskriminering som dess rätt till inflytande och delaktighet. Konventionens fyra huvudprinciper är 1) att alla barn har samma rättigheter och lika värde 2) att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barnet 3) att varje barn har rätt att överleva, leva och utvecklas 4) att barn har rätt att uttrycka sina åsikter och få dessa beaktade i alla frågor som rör honom eller henne.

Att regeringen integrerat ett barnrättsperspektiv i den statliga idrottspolitiken beror främst på att statens åtagande inom barn- och ungdomsidrotten ökat kraftigt sedan millennieskiftet. Därtill har stora delar av den statliga förvaltningen integrerat ett barnrättsperspektiv i sin verksamhet under senare år i enlighet med 1999 års riksdagsbeslut om att barnkonventionens anda och intentioner ska beaktas i allt statligt beslutsfattande som rör barn.

CIF:s insatser under 2010 avseende uppföljningen av ett barnrättsperspektiv inom idrotten

Under 2010 har CIF:s insatser rörande barnrättsperspektivet inom idrotten fördelats efter två huvudlinjer. En första strategi har varit att *sammanställa befintlig och aktuell kunskap* inom området. Ett antal forskare med erfarenhet av att studera barn- och ungdomsidrott kontaktades och ombads skriva artiklar om barnrättsperspektivet inom idrotten utifrån sina perspektiv och expertkunskaper. Resultatet blev en antologi med titeln *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*.

Den andra strategin har varit att *generera ny kunskap* till frågan om barnrättsperspektivet inom idrotten. I detta sammanhang konstaterades att regeringen särskilt framhållit ungas möjlighet till *inflytande och ansvar* som viktiga aspekter i barnrättsperspektivet. CIF uppdrog därför åt kultursociolog Mats Trondman, Linnéuniversitetet, att genomföra en särskild studie av ungas delaktighet inom

föreningsidrotten. Resultatet blev rapporten *Ett idrottspolitiskt dilemma. Unga, föreningsidrotten och delaktigheten*.

Det ska tilläggas att flera indikatorer i CIF:s övergripande uppföljning av statens idrottsstöd behandlar barn- och ungdomsidrottens utformning och förutsättningar. På så sätt är ett barnrättsperspektiv även integrerat i CIF:s kontinuerliga uppföljning av statens stöd till idrotten.

Resultat och iakttagelser rörande barnrättsperspektivet inom idrotten

Barnrättsperspektivet inom idrotten utgör en komplex fråga som kan belysas, tolkas och analyseras på många och vitt skilda sätt. Detta visar inte minst rapporten *För barnets bästa – en antologi om idrott ur ett barnrättsperspektiv*. Antologins tio kapitel är mycket olika till både innehåll och karaktär. Ett bidrag analyserar det internationella forskningsläget med teman som trafficking i idrottsligt syfte och sexuellt utnyttjande av barn inom idrotten. Andra kapitel problematiserar den svenska föreningsidrottens svårigheter att leva upp till barnkonventionens princip om barns lika värde utifrån analyser av skilda idrottsvillkor för pojkar och flickor samt för unga med funktionsnedsättningar. I flera artiklar anläggs fysiologiska perspektiv. I ett bidrag framhålls ungas positiva rättighet till idrott och fysisk aktivitet i syfte att uppnå god hälsa. Andra bidrag diskuterar risker med idrottsutövning i relation till skador och sjukdomar samt negativa selektionsprocesser till följd av variationer i ungas fysiska mognad. Ett kapitel problematiserar barnarbetet inom idrotten med ridsport och stallarbete som belysande exempel. I flera bidrag diskuteras problem som uppstår när tävlingsmomentet får en allt för central plats i ungas idrottsutövning. Men det finns även bidrag som vänder på resonemanget och menar att det är omöjligt att tona ned tävlingsmomentet utan att samtidigt beröva idrotten sin mening och sitt existensberättigande.

CIF:s uppdrag har varit att bedöma ”i vilken utsträckning idrottens barn- och ungdomsverksamhet beaktar och främjar ett barnrättsperspektiv”. Ett entydigt svar är emellertid inte möjligt att ge. Ett första skäl är vetenskapligt. Som CIF:s antologi visat är barnrättsperspektivet mångfacetterat och knappast möjligt att sammanfatta till ett begränsat antal generella slutsatser. Därtill är även svensk barn- och ungdomsidrott alltför stor och variationsrik för att kunna beskrivas på ett enhetligt sätt. En generell bedömning av i vilken utsträckning idrottsrörelsen lever upp till barnrättsperspektivet vore följaktligen varken vetenskapligt godtagbar eller rättvis gentemot mångfalden i svensk barn- och ungdomsidrott.

Det andra skälet handlar om CIF:s roll i svensk idrottspolitik. CIF har i uppdrag av regeringen att svara för en långsiktig uppföljning av det statliga idrottsstödet effekter. Ordvalet är en markering av att CIF ska förse staten med vetenskapligt grundade analyser om det statliga idrottsstödet resultat och betydelse – till skillnad från traditionell utvärderingsverksamhet med tydligare fokus på prestationer och måluppfyllelse.

Mot denna bakgrund vill vi lyfta fram två generella slutsatser som båda är av relevans för all föreningsmässigt organiserad idrott. Båda har dessutom karaktären av idrottspolitiska handlingsrekommendationer. Och de har mycket gemensamt.

Slutsats 1. Betrakta barnrättsperspektivet som ett förhållningssätt och inte som en regelbok!

Den första slutsatsen hämtas från ett antologibidrag av Gunnar Elvin, projektledare hos Barnombudsmannen och med lång erfarenhet som idrottsledare. Enligt Elvin är det vanligt att idrottsledare betraktar barnkonventionen som en uppsättning principer vilka är oförenliga med idrottens ”innersta väsen”, såsom lusten att tävla, utvecklas och spränga gränser. Men detta är ett missförstånd. Barnrättsperspektivet handlar inte om att alla barn måste behandlas likadant. Däremot är det en skarp uppmaning till vuxna och ledare inom idrotten att tänka till och betrakta verksamheten utifrån det enskilda barnets perspektiv. *Barnkonventionen är således inte en regelbok – den är ett förhållningssätt.* Dess artiklar erbjuder inga entydiga lösningar för varje tänkbar situation, men de understryker vikten av ett reflekterande ledarskap med fokus på varje barns välbefinnande och långsiktiga utveckling snarare än de kortsiktiga idrottsliga segrar för ett lag/träningsgrupp som kan uppnås genom exempelvis toppning och selektion. Barnkonventionen är en påminnelse till oss alla att ständigt förbättra det som går att förbättra i alla verksamheter som rör barn. Därtill är den en uppmaning till idrottens vuxna att tänka till, våga lyssna och vara mottaglig för de ungas idéer, synpunkter och kritik.

Slutsats 2. Förverkliga vad *Idrotten vill!*

Den andra slutsatsen hämtas från Mats Trondmans studie av ungas delaktighet inom föreningsidrotten. Redan 2005 visade Trondman att en stor majoritet av de unga inom föreningsidrotten *inte* upplever sig ha särskilt stort inflytande över sitt eget idrottande och att de dessutom i stor utsträckning *är nöjda* med denna låga nivå av delaktighet. Ur ett barnrättsperspektiv skapar detta ett idrottspolitiskt dilemma. Om både staten och idrottsrörelsen anser att ungas delaktighet och

inflytande utgör ett viktigt idrottspolitiskt mål – vad händer då, om de unga själva *inte vill* göras delaktiga?

CIF uppdrog åt Trondman att fördjupa analysen av ungas delaktighet inom idrotten. Nya studier av 2005 års enkätmaterial kompletterat med intervjuer med idrottsaktiva ungdomar gav flera nya och intressanta resultat. Som exempel kunde Trondman visa att de ungdomar som uttryckte *stor efterfrågan* på ökad delaktighet inom idrotten även var den grupp i störst utsträckning sade sig *redan vara* delaktiga. Det råder således ett positivt samband mellan att uppleva delaktighet inom idrotten och att vilja ha mer.

Trondmans primära intresse låg emellertid hos den stora grupp ungdomar som sade sig vara nöjda med att *inte* uppleva delaktighet inom idrotten. Vad kännetecknade egentligen dessa unga? Svaret visade sig vara att de ”förnöjsamma utan delaktighet” uppvisade en förhållandevis *svag idrottsidentitet* (dvs. att idrotten inte hade stor betydelse i deras liv, att de lade ned begränsat med tid på sitt idrottande, att de inte upplevde sig vara särskilt bra på idrott m.m.). Vidare var *föräldranärvaron låg* vid dessa ungdomars idrottsutövning. Slutligen tenderade denna grupp att *sluta föreningsidrotta* i större utsträckning än andra.

Enligt Trondman har föreningsidrotten delvis sig själv att skylla för att så många unga medlemmar inte är intresserade av ökad delaktighet. Problemet är nämligen att idrottsrörelsens aktiviteter ofta utgår från ”idrottens interna kärnlogik” och därmed blir allt för inriktad på de ungdomar som har *stark* idrottsidentitet. Detta tenderar i sin tur att missgynna unga med svagare idrottsidentitet, det vill säga just den grupp som inte heller önskar delaktighet. Detta är inte enbart problematiskt ur ett barnrättsperspektiv. Det går även rakt emot riktlinjerna i idrottsrörelsens eget policydokument *Idrotten vill*. Föreningsidrotten vill en sak – men gör till viss del något annat.

Trondman främsta poäng är emellertid inte att kritisera idrottsrörelsen för många unga medlemmars svaga intresse av delaktighet. Målet är istället att finna en lösning på idrottspolitikens dilemma. Och hans förslag är mycket enkelt: om idrotten har som mål att de unga ska *vilja* vara delaktiga – ja, då är lösningen att *göra dem delaktiga*. Och detta åstadkoms enklast genom följa just de riktlinjer och principer som redan formulerats i idédokumentet *Idrotten vill*. Uppmaningen till idrotten är således att aktivt främja ungas medbestämmande och ansvar, vara lyhörd och tillvarata ungdomars egna erfarenheter, verka för mångfald och integration, utgå från ungdomarnas egna önskemål och ambitionsnivåer, lära ut demokratiska vär-

deringar, uppmuntra ideellt ledarskap m.m. Kort sagt: *om idrotten förverkligar vad 'idrotten vill', så kan idrotten bli än mer framgångsrik än vad den redan är.*

Sammanfattningsvis utmynnar CIF:s uppföljning av barnrättsperspektivet inom idrotten i två idrottspolitiska handlingsrekommendationer riktade till idrottsrörelsens många ideella ledare:

- Betrakta barnrättsperspektivet som ett förhållningssätt och inte som en regelbok
- Förverkliga innehållet i *Idrotten vill*

De ska tilläggas att *Idrotten vill* i stor utsträckning är att betrakta som en konkretion av barnrättsperspektivet inom idrotten. Många av de synsätt och rekommendationer som samlats i idédokumentet har nämligen som mål att skapa ett reflekterande ledarskap med fokus på varje barns välbefinnande och långsiktiga utveckling. De två handlingsrekommendationerna ovan kan därmed ses som två sidor av samma mynt. Därtill placerar de barnkonventionen i sitt rätta idrottspolitiska sammanhang. Som Gunnar Elvin påpekat, är syftet med ett barnrättsperspektiv i statens idrottsstöd inte främst att förmå idrottsrörelsen att förverkliga FN:s barnkonvention. Barnrättsperspektivet – konkretiserat i enlighet med *Idrotten vill* – är istället ett hjälpmedel för idrottsrörelsen till att utveckla världens bästa barnidrott.

Indikatorer för uppföljning av statens stöd till idrotten

I rapportens andra del presenteras CIF:s övergripande uppföljning av det statliga idrottsstödet effekter med utgångspunkt i ett indikatorsystem. Uppföljningen tar sin utgångspunkt i motiven till statens stöd till idrotten såsom dessa preciserats i förordning (1999:1177) om statsbidrag till idrottsverksamhet. Sammanlagt 22 indikatorer redovisas, fördelat över fem målområden. De är:

Målområde 1: Idrotten som folkrörelse

Målområde 2: Idrottens betydelse för folkhälsan

Målområde 3: Alla flickors och pojkars, kvinnors och mäns lika förutsättningar till deltagande

Målområde 4: Skolning i demokrati, ansvarstagande och etik

Målområde 5: Idrotters internationella konkurrenskraft

Indikatorsystemet är i huvudsak uppbyggt på befintlig statistik. Merparten av indikatorerna rör olika aspekter av idrottsrörelsens verksamhet och organisations-

struktur, såsom medlemsbestånd, inkomstkällor, omfattningen på det ideella ledarskapet, utbildningsinsatser osv. För dessa uppgifter har Riksidrottsförbundet beredvilligt bidragit med både information och sakkunskap. I frågor rörande svensk elitidrott har även Sveriges Olympiska Komité varit behjälplig. I de indikatorer som rör folkhälsa, motionsvanor och idrottsskador har statistik inhämtats från Statistiska centralbyrån, Folkhälsoinstitutet och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

Redogörelsen av indikatorsystemet tecknar en bred bild av den frivilligt organiserade idrottsrörelsens utformning och existensvillkor i Sverige. Vissa data är välkända och sedan länge del av Riksidrottsförbundets eller SCB:s offentliga statistik. Andra uppgifter, särskilt på elitidrottsområdet, har inte publicerats tidigare. Att sammanfatta den omfattande och varierande informationen är ingen enkel uppgift. I detta sammanhang begränsas analysen därför till tre mer övergripande iakttagelser.

Den första iakttagelsen rör idrottsrörelsens *omfattning*. Indikatorsystemet vittnar tydligt om den organiserade idrottens anmärkningsvärt starka position i det svenska samhället. Särskilt stark är idrottens ställning hos barn- och ungdomar. Nästan alla unga har någon gång prövat på att föreningsidrotta – det stora flertalet har dessutom erfarenhet av ett flertal idrotter. Men samtidigt är det fel att betrakta idrotten som en renodlad ungdomsrörelse. Aktiva idrottsutövare återfinns i alla åldrar. Därtill är könsfördelningen bland de aktiva förhållandevis jämn (cirka 44 procent kvinnor och 56 procent män). Vidare framkommer inga tecken på att idrottsintresset håller på att minska. Idrotten framstår tvärtom som en av Sverige både största och mest livaktiga ideella rörelser.

En andra iakttagelse handlar om *mångfald*. Merparten av landets idrottsförbund och klubbar må vara samlade inom ramen för ett gemensamt organisationskomplex – deras utformning och existensvillkor är emellertid högst varierade. Vissa föreningar har många medlemmar, andra är mycket små. Vissa idrotter kräver specialiserade anläggningar och kostsam utrustning, andra kan utövas med små medel i det fria. Vissa klubbar har stora reklam- och publikintäkter medan andra lever nästan uteslutande på ideella insatser och offentligt stöd. Begreppet idrottsrörelsen (i bestämd form) är visserligen vedertaget men riskerar således att skymma den stora mångfald som i praktiken kännetecknar svensk idrott.

Den tredje iakttagelsen handlar om *socioekonomiska mönster* i idrottens utformning och sammansättning. Idrott är en socialt formad verksamhet. Det är en kulturyttring som uppstått, formats och utvecklats inom ramen för en svensk sam-

hällskontext. Många av de sociala dimensioner som präglar det svenska samhället går följaktligen även att utläsa inom idrotten. Som exempel visar indikatorsystemet att människors benägenhet till idrott och fysisk aktivitet ökar i takt med stigande ekonomi, utbildningsgrad och position på arbetsmarknaden. Andelen kvinnor på beslutande befattningar inom idrottsrörelsen är dessutom avsevärt lägre än andelen kvinnor bland aktiva medlemmar. I fråga om etnicitet och kulturell mångfald visar statistiken att flickor med invandrabakgrund är förhållandevis svagt representerade i föreningsidrotten. Sammantaget visar indikatorsystemet således att människors tillgång och förutsättningar till idrott och fysisk aktivitet är ojämnt fördelade i samhället. Därmed återstår det alltså mycket arbete innan den i dag klassiska devisen om ”idrott åt alla” kan anses förverkligad.

Att samhällseliga aspekter som kön, socioekonomi, etnicitet, funktionsnedsättningar osv. inverkar på medborgares idrottsmönster reser svårbesvarade frågor om idrottspolitikens möjligheter och begränsningar. Vilka insatser krävs egentligen för att öka idrottens tillgänglighet? Och vems är ansvaret? Vad kan idrottsrörelsen och idrottspolitiken göra för att påverka människors tillgång till idrott och fysisk aktivitet? I vilken utsträckning krävs mer övergripande ungdoms- och folkhälsopolitiska insatser? Eller omformulerat: i vilken utsträckning kan idrotten påverka samhället – och i vilken utsträckning krävs samhällsförändringar för att påverka idrotten?